

Οι Γάλλοι Φιλέλληνες στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας

Της **Αναστασίας Τσαγκαράκη**
ΜΠΥ Β' βαθμού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας

Έγχρωμη γαλλική γκραβούρα που παριστάνει τους Έλληνες ως σταυροφόρους (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας (στον τομέα ελληνογαλλικών στρατιωτικών σχέσεων του 19ου αιώνα).
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος της ίδιας σχολής (στον τομέα των ελληνογαλλικών στρατιωτικών σχέσεων του 19ου αιώνα). Βαθμός: ΑΡΙΣΤΑ (9,6)
- Απόφοιτος του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ (έτος αποφοίτησης 1997)
- Απόφοιτος του τμήματος δίγλωσσας επαγγελματικής μετάφρασης του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών σε συνεργασία με το Centre Européen de Formation à la Traduction Professionnelle (τριετής φοίτηση – έτος απόκτησης 1998).

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ:

Η Αναστασία Τσαγκαράκη εργάζεται από το 1993 στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας ως Μόνιμη Υπάλληλος. Το 1997 με την αναγνώριση του πτυχίου της έλαβε την ειδικότητα Μεταφραστών Γαλλικής Γλώσσας. Για πολλά έτη εργάστηκε στο τμήμα Διεθνών Σχέσεων (σχέσεις με ΕΕ και ΝΑΤΟ) της Γενικής Δνσης Εξοπλισμών του Υπουργείου Άμυνας. Από το Σεπτέμβριο του 2008 ως σήμερα, εργάζεται ως μεταφράστρια γαλλικής και αγγλικής γλώσσας, στη Δνση Διεθνών Σχέσεων της Γενικής Διεύθυνσης Πολιτικής Εθνικής Άμυνας και Διεθνών Σχέσεων του Υπουργείου.

ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ: Ομιλεί άπταιστα την Αγγλική, την Γαλλική, την Ιταλική και πολύ καλά την Ισπανική Γλώσσα.

Γερμανική λαϊκή γκραβούρα με σκηνές από την μάχη στη μονή Σλατίνας. Συνοδεύεται από επιγραφή στα γερμανικά που λέει «Διήμερη ηρωική μάχη 97 Ελλήνων εναντίον 1.500 Τούρκων στη μονή Σλατίνας της Βλαχίας, την 25η-26η Ιουλίου 1821». Κατά τον Φιλήμονα η μάχη διήρκεσε τρεις μέρες και οι Τούρκοι ήταν πολύ λιγότεροι (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Όταν το 1821 ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, δόθηκε η εντύπωση ότι επρόκειτο για μια επανάσταση που είχε προβλεφθεί από καιρό και απαντούσε στις επιθυμίες της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης.¹ Ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα, εποχή που άρχισαν να επισκέπτονται την Ελλάδα οι πρώτοι Ευρωπαίοι περιηγητές, η Ελλάδα αποτελούσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που βρισκόταν στην «εξωτική Ανατολή». Στη συνείδησή τους όμως, οι Ευρωπαίοι περιηγητές δεν ταύτιζαν ποτέ την Ελλάδα με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι Έλληνες διαφοροποιούνταν από τους κατακτητές τους λόγω της γλώσσας τους, της θρησκείας τους και κυρίως λόγω της κλασικής τους κληρονομιάς. Κατά συνέπεια, στις προσωπικές τους αναμνήσεις που συγγράφουν πριν από το ξέσπασμα της Επανάστασης, αναζητούν το όραμα της Αρχαίας Ελλάδας μέσω

των ερειπίων που αντικρίζουν και επιδιώκουν να συνδέσουν τα αρχαία υψηλά ιδανικά με τη σύγχρονη και λυπηρή εικόνα της Ελλάδας που στενάζει υπό τον οθωμανικό ζυγό. Η γαλλική περιηγητική λογοτεχνία της εποχής αντανακλά με τον πιο εύλογο τρόπο τον ιδεολογικό διχασμό των ταξιδιωτών της εποχής από τη στιγμή που η μιζέρια και η φτώχεια που συναντούσαν διέψευδαν οικτρά την ιδανική εικόνα για την Ελλάδα που θεωρούσαν ότι θα συναντήσουν, εικόνα που είχαν καλλιεργήσει βασιζόμενοι αποκλειστικά στην κλασική τους μόρφωση. Και ακριβώς αυτό, το πάθος αυτών των φωτισμένων θαυμαστών της Κλασικής Ελλάδας και η επιθυμία τους να ξαναδούν την Ελλάδα «έτσι όπως έπρεπε να είναι» βρίσκεται στη βάση του φιλελληνικού κινήματος που άρχισε να αναπτύσσεται στην Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα.²

1 DRIAULT Édouard et LHÉRITIER Michel, *Histoire diplomatique de la Grèce, de 1821 à nos jours, tome 1er*, Paris, Les presses universitaires de France, 1925, σελ. 155.

2 Από την εισαγωγή του βιβλίου της ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ Όλγας, *Ιδανικά ταξίδια. Η Ελλάδα στη γαλλική ταξιδιωτική λογοτεχνία, 1550-1821*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 2003.

Από την άλλη μεριά, το έργο και η επαναστατική δράση του Ρήγα, ο οποίος είχε οραματιστεί τη δημιουργία μιας «Βαλκανικής Ομοσπονδίας», αντικατοπτρίζουν το επαναστατικό πνεύμα που βασιλεύει στην Ευρώπη. Ευνοημένη από τις συνθήκες, η ελληνική διασπορά της Ρωσίας προχωρά στη σύσταση της «Φιλικής Εταιρείας», ενός μυστικού συνασπισμού με σκοπό την προετοιμασία της Επανάστασης σε όλη τη βαλκανική χερσόνησο, ξεκινώντας από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Ο επικεφαλής της, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, έδωσε το σύνθημα του ξεσηκωμού στο Ιάσιο στις 25 Φεβρουαρίου 1821. Ακολουθώντας τις επαναστάσεις στην Ιταλία και την Ισπανία –που ήταν όμως εντελώς διαφορετικού χαρακτήρα– η Ελληνική Επανάσταση έλαβε αρχικά την καταδίκη των ευρωπαϊκών διπλωματικών κύκλων αλλά την έγκριση των φιλελεύθερων ανθρώπων του πνεύματος.³ Για τους οπαδούς του «Διαφωτισμού» η Ελληνική Επανάσταση αποτελούσε την τέλεια ευκαιρία για την «αναγέννηση» της Ελλάδας, του λίκνου του πολιτισμού. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Φιλελληνισμός υποκινούμενος αρχικά από φιλανθρωπικά και ρομαντικά αισθήματα, συνδέθηκε άμεσα με την Ελληνική Επανάσταση καλύπτοντας την περίοδο από το 1821 έως το 1829.

Στην πορεία του το φιλελληνικό κίνημα γνώρισε διάφορες φάσεις. Από την άνοιξη του 1821 μέχρι το τέλος του 1822, ο ευρωπαϊκός τύπος παρακολουθεί στενά τα γεγονότα στην Ελλάδα. Τα βιβλία και τα φυλλάδια για το «ελληνικό ζήτημα» πολλαπλασιάζονται. Αρχίζουν να δημιουργούνται έρανοι με συνδρομές φιλελλήνων. Κυρίως όμως από όλες τις χώρες φεύγουν εθελοντές για να πολεμήσουν στο πλευρό των Ελλήνων. Η πλειονότητά τους προέρχεται από τη Γερμανία και τη Γαλλία, όπου δημιουργήθηκαν Επιτροπές για να τους συντονίσουν. Επιτροπές δημιουργήθηκαν και στην Ελβετία. Ανάμεσά τους φεύγουν και πολλοί Γάλλοι για να πολεμήσουν στην Ελλάδα. Οι εθελοντές γίνονται όλο και περισσότεροι και οργανώνονται όλο και καλύτερα. Στις 22 Νοεμβρίου 1822, φεύγει από τη Μασσαλία, λιμάνι του Φιλελληνισμού, η μεγαλύτερη

αποστολή αποτελούμενη από 132 εθελοντές, εκ των οποίων οι 95 Γερμανοί.⁴

Το σύνολο των Φιλελλήνων που έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση ανέρχεται σε 1.200 άτομα περίπου. Ανατρέχοντας στις λίστες επιβίβασης των αρχείων της Αστυνομίας της Μασσαλίας, βρίσκουμε πολλούς εθελοντές Γερμανούς (γύρω στους 280) και Γάλλους (γύρω στους 220), περίπου 60 Ιταλούς, 50 Ελβετούς, γύρω στους 20 Αμερικάνους και ομάδες πιο περιορισμένες Πολωνών, Δανών, Ισπανών και Σουηδών. Περίπου μια εκατοντάδα Άγγλοι φτάνουν στην Ελλάδα ακολουθώντας άλλη διαδρομή. Από όλους αυτούς, γύρω στους 300 είναι στρατιωτικοί ή πρώην στρατιωτικοί όλων των βαθμών. Η πλειονότητα είναι νέοι και μάλιστα πολύ νέοι: από τους 581 για τους οποίους γνωρίζουμε την ηλικία, 418 είναι κάτω των 30 ετών, 10 είναι μεταξύ 14 και 17 ετών, 61 είναι μεταξύ 18 και 20 ετών και οι λοιποί 163 κυμαίνονται μεταξύ 30 και 56 ετών.⁵ Από τους 1.200, περίπου 300 βρήκαν τραγικό θάνατο στην Ελλάδα, εκ των οποίων οι 60 ή 61 είναι Γάλλοι. Οι περισσότεροι πέθαναν από τις αρρώστιες και τις κακουχίες παρά από τη συμμετοχή τους στον Αγώνα.⁶

Την ίδια στιγμή στην Ελλάδα γεννιέται η ιδέα αλλά και η ανάγκη για τη δημιουργία ενός ελληνικού τακτικού στρατού. Μέχρι εκείνη τη στιγμή όλες οι επιχειρήσεις διεξάγονταν αποκλειστικά από τα άτακτα στρατεύματα. Οι ευρωπαϊκοί στρατοί –και κυρίως ο γαλλικός και ο βαυαρικός– οι οποίοι επιχειρούσαν ήδη στην Ευρώπη και διέθεταν μακροχρόνια πείρα, αποτελούσαν τα καλύτερα παραδείγματα για την οργάνωση ενός Ελληνικού Τακτικού Στρατού εκ του μηδενός. Εξάλλου, Έλληνες αξιωματικοί που είχαν εκπαιδευτεί στις στρατιωτικές σχολές της Ευρώπης και είχαν ήδη υπηρετήσει στους

4 BARAU Denys, «La mobilisation des philhellènes en faveur de la Grèce, 1821-1829», σελ. 43 σε CAMBRÉZY L, LASSAILLY-JACOB V., *Populations réfugiées. De l'exil au retour*, Paris, IRD, 2001, (coll. colloques et séminaires), σελ. 37-76.

5 Στο ίδιο σελ. 52.

6 ΤΡΑΪΜΠΕΡ Ερρίκου, *Αναμνήσεις από την Ελλάδα, 1822-1828, ανέκδοτο χρονικό του Αγώνος*, Αθήναι, 1960 σελ. 137. Τον ίδιο αριθμό δέχεται και η Λουκία ΔΡΟΥΛΙΑ στο «Χρονολόγιο της Επανάστασης» σε *Επίτ' Ημέρες Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 23 Μαρτίου 1997 σελ. 4.

3 DRIAULT Édouard et LHÉRITIER Michel, ο.π. σελ. 118, 124-126, 195-196.

Ο Ιωάννης Καποδιστριας.

εν λόγω στρατούς, έτρεξαν ευθύς αμέσως μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης να προσφέρουν τις υπηρεσίες και τις γνώσεις τους στην επαναστατημένη πατρίδα. Κατά τρόπο ανάλογο, κατέφθασαν και οι ξένοι αξιωματικοί οι οποίοι ονομάστηκαν «Φιλέλληνες» και οι οποίοι εντάχθηκαν στον Ελληνικό Στρατό που είχε άτυπα μόλις σχηματιστεί, αποτελώντας τις περισσότερες φορές ξεχωριστά τάγματα. Ανάμεσά τους βρίσκουμε μεγάλο αριθμό διακεκριμένων αξιωματικών ή και απλών στρατιωτών Γάλλων, οι οποίοι έχοντας τεθεί σε «αργία» ή «εκτός υπηρεσίας» μετά το πέρας των ναπολεόντειων πολέμων, βρέθηκαν ξαφνικά χωρίς απασχόληση, καταδικασμένοι στην αδράνεια ή εκδιώχθηκαν για πολιτικούς λόγους. Για όλους αυτούς τους αξιωματικούς ο μικρός τότε Ελληνικός Στρατός αποτέλεσε μια νέα ευκαιρία για απασχόληση και προσωπική διάκριση στο πεδίο της μάχης.

Μέσα σε αυτό το ιδιαίτερα σύνθετο πλαίσιο, ο ρόλος των Γάλλων αξιωματικών στην οργάνωση του Ελληνικού Τακτικού Στρατού κατά τα πρώτα έτη της Επανάστασης και μέχρι το 1831, έτος της δολοφονίας του Κυβερνήτη, παρουσιάζει ιστορικό ενδιαφέρον. Η συμβολή τους στον Αγώνα, είτε πρόκειται για αποτέλεσμα προσωπικής ορμής,

είτε αποτελεί καρπό ενός συγκεκριμένου πολιτικού σχεδίου της κυβέρνησής τους, παραμένει αδιαμφισβήτητα σημαντική. Οι οργανωτικές τους προσπάθειες, παρά τις αντιδράσεις που συνάντησαν οι ίδιοι, είχαν μεγάλο αντίκτυπο στη μετέπειτα ελληνική στρατιωτική παράδοση και έθεσαν τις βάσεις για τη δημιουργία του αυστηρά ιεραρχημένου Στρατού Ήεράς. Ορισμένα από τα στοιχεία αυτής της επιρροής διατηρήθηκαν και κατά τη βασιλεία του Όθωνα και κάποια από αυτά παραμένουν ζωντανά μέχρι και σήμερα.

Οι «παλαιοί» Γάλλοι Φιλέλληνες στον πρώτο Ελληνικό Στρατό και στο Τάγμα των Φιλελλήνων (1821-1824)

Κατά τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης, η συμμετοχή Φιλελλήνων στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας ήταν, όπως προειπώθηκε, αποτέλεσμα προσωπικής τους πρωτοβουλίας. Οι πρώτοι Φιλέλληνες, οι οποίοι ονομάστηκαν στη συνέχεια και «παλαιοί Φιλέλληνες» για να ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους που κατέφθασαν οργανωμένοι από Φιλελληνικές Επιτροπές ή έπειτα από εντολή της κυβέρνησής τους, το έκαναν από προσωπική τους φιλοδοξία ή από ρομαντικά αισθήματα. Για τον λόγο αυτό δεν ήταν όλοι στρατιωτικοί, αλλά κυρίως άτομα της αστικής τάξης όπως έμποροι και μαθητές κυριευμένοι από ενθουσιασμό και φιλελληνικά συναισθήματα.

Η συμμετοχή των Γάλλων αξιωματικών στον Ελληνικό Στρατό εντοπίζεται ήδη πριν από τη δημιουργία του επίσημου ελληνικού κράτους, όταν ακόμα δεν είχε συγκροτηθεί Ελληνικός Στρατός με εθνικό και θεσμοθετημένο χαρακτήρα. Ως γνωστόν ο πρώτος στρατός που δημιουργήθηκε- εκτός ελληνικού εδάφους- αλλά για τους σκοπούς της Επανάστασης ήταν ο «Ιερός Λόχος» του Αλέξανδρου Υψηλάντη, έμπνευση του Μεγάλου Διδασκάλου του Γένους Γεννάδιου, ο οποίος στρατός καταστράφηκε στο Δραγατσάνι τον Ιούνιο του 1821. Σε αυτόν γνωρίζουμε την ύπαρξη ενός Γάλλου αξιωματικού ο οποίος συνέβαλε στη διάσωση του Αλέξανδρου Υψηλάντη από βέβαιο θάνατο την τελευταία στιγμή.⁷

⁷ ΣΑΚΚΑ Γεωργίου, *Ο Ιερός Λόχος*, Αθήνα, 1973, σελ. 191-192 και ΓΑΤΟΠΟΥΛΟΥ Δημητρίου, *Αλέξανδρος Υψηλάντης, ο εθνικός ήρωας του Εικοσιένα*, Αθήνα, Ελευθερουδάκης, 1940 σελ. 64-65.

Ο κορσικανικής καταγωγής Γάλλος αξιωματικός Βαλέστ (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Ακολουθώντας ο Δημήτριος Υψηλάντης θα ιδρύσει στην Καλαμάτα τον πρώτο σε ελληνικό έδαφος Τακτικό Στρατό, επικεφαλής και εκπαιδευτή του οποίου θα ορίσει τον Γάλλο Συνταγματάρχη Balleste (Παλέσσα ή Παλάσσα στα ελληνικά), ενώ επικεφαλής του Πυροβολικού θα θέσει έναν άλλο Γάλλο Συνταγματάρχη, τον Olivier Voutier. Από όλους τους Γάλλους Φιλέλληνες, ο Balleste είναι αδιαμφισβήτητος εκείνος που βρίσκεται στην απαρχή της ελληνικής στρατιωτικής ιστορίας. Άνδρας γενναίος και ευγενής, καταγόταν από τη Μασσαλία και ήταν πρώην Ταγματάρχης του ναπολεόντειου στρατού.⁸ Ο πατέρας του ήταν έμπορος και έμενε στα Χανιά.⁹ Ο υιός του, τον οποίο ο ίδιος ο Σπηλιάδης ονομάζει «ο Έλλην Παλάσσας», μιλούσε ελληνικά, καθώς είχε

ζήσει 6 χρόνια στα Χανιά και οι Κρητικοί τον θεωρούσαν συμπατριώτη τους.¹⁰

Ο Balleste ανέλαβε αρχικά χρέη εκπαιδευτού του ελληνικού στρατεύματος, αμέσως μετά την άφιξή του στα Βέρβεντα τον Ιούλιο του 1821, κι έπειτα ακολούθησε τον Στρατό στην Καλαμάτα, όπου ο Υψηλάντης τού ανέθεσε την οργάνωση και τη διοίκηση. Για τον λόγο αυτό ο Υψηλάντης ο ίδιος τον προήγαγε σε Συνταγματάρχη:

Ο δε Παλέσσας, άμα τη αφίξει, περί τα τέλη Ιουνίου εις Καλαμάς, του προειρημένου πλοίου και αποβιβάσει τα εν αυτώ εις την πόλιν ταύτην, ήρχισεν, ως παρηγγέθη υπό του Υψηλάντου, να διοργανίξη τακτικόν σώμα, κατατάττων εθελοντάς, ενδύων αυτούς με ιματίδιον τζόκινον, πανταλόνιον πάνινον και πύλον, εν είδει σκούφιας, μετά εθνοσήμου τριχρώου, και οπλίζων με λοχοφόρον τουφέκιον και την αναγκαίαν αποσκευήν, απάντων εκ μελανού χρώματος· επομένως δια των μετ'αυτού ελθόντων Φιλελλήνων εξήσκει αυτούς εις τα γαλλικά πεζικά γυμνάσια [...]. Προς δε, κατά πρότασιν του Παλέσσα ωνόμασεν ο Υψηλάντης τους εις τους λόχους αναγκαίους αξιωματικούς, ήτοι λοχαγούς, υπολοχαγούς και ανθυπολοχαγούς.¹¹

Οι άνδρες αυτοί, τους οποίους ο Balleste εκπαίδευε κατά τα «ευρωπαϊκά πρότυπα», επρόκειτο να αποτελέσουν τον πυρήνα του πρώτου συντάγματος του Ελληνικού Στρατού που φιλοδοξούσε να δημιουργήσει ο Υψηλάντης.

Ο Συνταγματάρχης Olivier Voutier είναι ένας άλλος γνωστός Φιλέλληνας που έφτασε στην Ελλάδα για προσωπικούς λόγους. Το όνομά του έχει συνδεθεί περισσότερο με την ανακάλυψη της Αφροδίτης της Μήλου¹² παρά με την υπηρεσία του στον Ελληνικό Τακτικό Στρατό. Ο πατέρας του τον ώθησε να καταταγεί στο Γαλλικό Βασιλικό Ναυτικό σε ηλικία μόλις 15 ετών. Όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση ο «κ. Voutier», όπως τον αποκαλούν οι συνάδελφοί του, «είχε

¹⁰ Στο ίδιο σελ. 214-215.

¹¹ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. Χρήστου, *Ιστορία των κατά την Ελλην. Επανάστασιν εκστρατειών και μαχών και των μετὰ ταύτα συμβάντων, ων συμμετέσχεν ο Τακτικός Στρατός, από του 1821 μέχρι του 1833*, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Κ. Αντωνιάδου, 1874, (2η έκδοση), σελ. 21.

¹² Βλ. επ'αυτού: ΧΑΛΚΟΥΤΣΑΚΗ Μ. Πάννη, *Η ιστορία της Αφροδίτης της Μήλου*, Αθήνα, 1988.

⁸ ΔΙΑΜΑΝΤΗ Κωνσταντίνου, *Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832)*, Μέρος Πρώτον, Αθήναι, 1966, σελ. 46 και RAYBAUD Maxime, dans ses *Mémoires sur la Grèce*, Tome I, Paris, Tourmache-Molin libraire, 1824, σελ. 424-425.

⁹ ΣΠΗΛΙΑΔΟΥ Νικολάου, *Απομνημονεύματα*, Τόμος Α', Αθήναι, εκδ. Παναγιώτου-Φ. Χριστοπούλου, 1972, σελ. 169-170.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης.

μόλις χάσει ένα πολύ αγαπητό του πρόσωπο, γεγονός που έκανε τη ζωή του απαίσια. Αποκομμένος από όλους τους δεσμούς του, [...] έφυγε για να πολεμήσει [στην Ελλάδα] υπό τη χριστιανική σημαία: επιζητούσε τον θάνατο μαζί με λίγη δόξα».¹³

Ο Voutier αναχώρησε από τη Μασσαλία την 1η Αυγούστου 1821, μέσω ενός πλοίου που μετέφερε όπλα και πολεμοφόδια, πλοίο το οποίο είχε ναυλώσει ο Σκοτσέζος Φιλέλληνας Συνταγματάρχης Thomas Gordon. Αρχικά, πήγε στην Ύδρα και από εκεί σταδιακά στην Καλαμάτα για να φτάσει στο στρατόπεδο του Υψηλάντη. Μόλις έφτασε εκεί, εντύπωση του προκάλεσε η ένδειξη των στρατιωτών, οι περισσότεροι των οποίων ήταν ντυμένοι με κουρέλια και οπλισμένοι με χαλασμένα τουφέκια, ενώ άλλοι δεν είχαν παρά μόνο ξιφολόγχες τις οποίες είχαν κατασκευάσει μόνοι τους. Φτάνοντας στον Υψηλάντη τον βρήκε, όπως οι περισσότεροι από τους Φιλέλληνες,

στερούμενο εξωτερικής ομορφιάς αλλά προικισμένο με ιδιαίτερη μόρφωση και κυρίως αγνό πατριώτη. Ο Voutier, που κατατάσσει τον εαυτό του ανάμεσα «στους πρώτους ξένους αξιωματικούς που ήρθαν στην Ελλάδα», ανέλαβε όπως λέει «τη διεύθυνση των εργασιών» του Πυροβολικού για την πολιορκία της Τριπολιτσάς¹⁴, ενώ αργότερα συμμετείχε στην πολιορκία της Ακροναυπλίας και της Κορίνθου.¹⁵

Ο Voutier, που έχαιρε του σεβασμού της Ελληνικής Κυβέρνησης, ανήκει σε αυτή τη μικρή κατηγορία των Φιλελλήνων που «βρήκαν τους Έλληνες πιο άξιους συμπόνιας παρά περιφρόνησης, και οι οποίοι δεν είδαν στα ελαττώματα του εξευτελισμού τους παρά μονάχα νέους λόγους για να απεχθάνονται τους βάρβαρους κατακτητές τους».¹⁶ Σε αντίθεση με πολλούς συμπatriώτες του, κατανοεί πλήρως τις διαφορές ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους, τα δεινά που υπέστη το ελληνικό έθνος και τους λόγους που το οδήγησαν στην Επανάσταση. Στα *Απομνημονεύματα* που συγγράφει, περιγράφει την ιστορική διαδρομή των Ελλήνων και τους λόγους που επέβαλαν τη δημιουργία των Κλεφτών, ενώ ταυτόχρονα εμφανίζεται βαθύτατα θρήσκος. Στη σελίδα 49 του έργου του γράφει:

Πέρασαν τέσσερις αιώνες υποφέροντας στην υποδούλωση, και τους κρίνουμε με αυστηρότητα, αντί να μας προκαλεί εντύπωση που, κάτω από παρόμοιες συνθήκες, θα ήταν αδύνατο να διατηρήσουν οποιαδήποτε αρετή. Δεν φοβάμαι ότι θα παρεξηγηθώ από κανέναν που θα έκρινε χωρίς συμπόνια. Ίσως, κανένας άλλος λαός δεν θα είχε επιβιώσει μετά από τόσες βαναυσότητες. Η ισχυρή και καρτερική τους πίστη ήταν για αυτούς η σανίδα σωτηρίας.

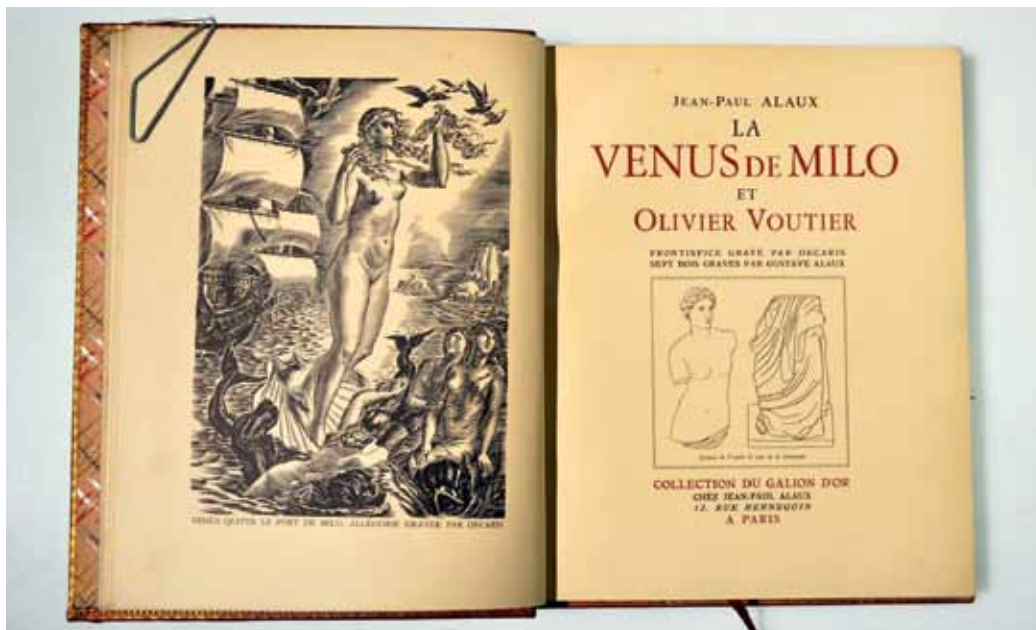
Κατ' ανάλογο τρόπο δικαιολογεί τις ωμότητες του πολέμου λέγοντας πως στην ουσία δεν ήταν τίποτε άλλο από φρικτές αντεκδικήσεις που διέπρατταν οι δύο πλευρές, κατακρίνει όμως «την αρπακτικότητα των αρχηγών» και την «τάση για λαφυραγωγία των στρατιωτών» ως τακτικές που εμποδίζουν τους θησαυρούς των πολιορκημένων Τούρκων να φτάσουν στο δημό-

13 VOUTIER Olivier, *Mémoires du Colonel Voutier, sur la guerre actuelle des grecs*, Paris, Bossange frères libraires, 1823, σελ. 19. Τα παραθέματα στο παρόν άρθρο από γαλλική βιβλιογραφία είναι σε μετάφραση της γράφουσας.

14 Βλ. στο ίδιο σελ. 67, σελ. 69 κ.ε.

15 Στο ίδιο σελ. 188.

16 Στο ίδιο σελ. (x) της Εισαγωγής.

Ο φιλέλληνας Olivier Voutier έμεινε γνωστός για την Αφροδίτη της Μήλου.

σιο ταμείο και να βοηθήσουν τον Αγώνα.¹⁷ Εντύπωση εξάλλου προκαλεί και η περιγραφή που παραθέτει της αγνής και αφελούς αντίδρασης του πληθυσμού στο πέρασμα των Φιλελλήνων από τα χωριά. Γράφει χαρακτηριστικά:

Δεν θα ξεχάσω σε όλη μου τη ζωή τη χαρά και τον ενθουσιασμό του πληθυσμού της Αργολίδας, που έτρεχε μπουλουκι μπροστά μας. Οι γυναίκες, προσκυνώντας στη γη, έκαναν αμέτρητους σταυρούς, βλέποντάς μας ως αγγέλους που ήρθαν από τον ουρανό για να τις σώσουν. Οι άνδρες, οπλισμένοι και παραταγμένοι στοιχηδόν, μας χαιρετούσαν με πυροβολισμούς από τα τουφέκια τους και μας επευφημούσαν δυνατά.¹⁸

Ο Voutier είναι επίσης συγγραφέας και ενός άλλου βιβλίου που αναφέρεται στην Ελλάδα.¹⁹ Πρόκειται για μια συλλογή που έγραψε και η οποία εκδόθηκε «υπέρ της Ελλάδας», δηλαδή προκειμένου τα έσοδα από την έκδοσή της να διατεθούν υπέρ του Αγώνα. Η συλλογή αυτή, εκτός των άλλων, περιλαμβάνει και μία μελέτη που εξετάζει τις

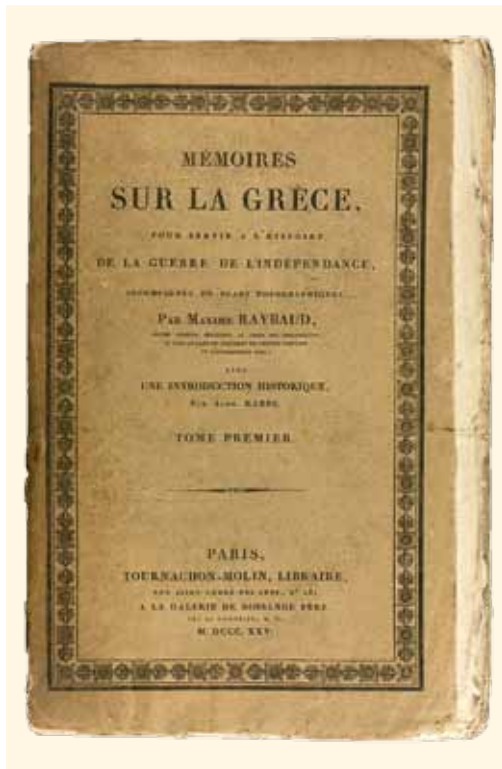
δυσκολίες που αντιτίθεντο στη δημιουργία τακτικών στρατευμάτων στην Ελλάδα, καθώς επίσης και ορισμένες μεταφράσεις ελληνικών παραδοσιακών τραγουδιών στρατιωτικού περιεχομένου. Το σημαντικότερο όμως κομμάτι της συλλογής είναι η «Μελέτη σχετικά με τα τακτικά στρατεύματα της Ελλάδας», όπου παρουσιάζεται η πεποίθηση ότι το είδος του πολέμου που είχαν υιοθετήσει οι Έλληνες, δηλαδή ο ανταρτοπόλεμος, πόλεμος που βασίζεται στη γνώση των μέσων και των συνθηκών του αντιπάλου, «δεν απαιτεί άλλου είδους στρατιώτες παρά τα Παλικάρια», καθώς επίσης και ότι «η λευτεριά των Ελλήνων εξαρτάται περισσότερο από τον πόλεμο στη θάλασσα παρά από τον πόλεμο στην ηπειρωτική χώρα».²⁰ Οι σκέψεις αυτές του Voutier κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές από τη στιγμή που δημοσιοποιούνται στη Γαλλία σε μια περίοδο όπου ο συμπατριώτης του Φαβιέρος παλεύει στην Ελλάδα για τον σχηματισμό ενός Τακτικού Σώματος το οποίο μάλιστα χρηματοδοτεί η Γαλλική Κυβέρνηση. Δεν θα πρέπει να μας παραξενεύουν όμως, καθώς εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο των αμφιβολιών που ενίοτε εξέφραζαν διάφοροι Φιλέλληνες σχετικά

17 Στο ίδιο σελ. 91-92.

18 Στο ίδιο σελ. 171.

19 VOUTIER Olivier, *Lettres sur la Grèce, notes et chants populaires, extraits du portefeuille du colonel Voutier*, Paris, Firmin Didot et autres, 1826.

20 Στο ίδιο σελ. xiii-xxxi.

Απομνημονεύματα από την Ελληνική Επανάσταση του Maxime Raybaud.

με τη χρησιμότητα που θα μπορούσε να έχει ένας τακτικός στρατός στην Ελλάδα και τη δυνατότητα αφομοίωσης των ατάκτων στρατευμάτων από το Τακτικό Σώμα. Όπως και να έχει όμως, η μελέτη αυτή του Voutier είναι ενδεικτική του γεγονότος ότι ακόμα και Φιλέλληνες αξιωματικοί παραδέχονταν την άποψη ότι οι κλέφτες και οι αρματολοί ήταν οι καλύτερα προσαρμοσμένοι πολεμιστές στη μορφολογία του ελληνικού εδάφους και αποτελούσαν τους ιδανικούς αγωνιστές ενάντια σε έναν εχθρό με μεγάλη αριθμητική υπεροχή.

Στην περίοδο της διακυβέρνησης του Μαυροκορδάτου, ο Voutier προήχθη σε Αντισυνταγματάρχης και ανέλαβε ως ένας από τους υπασπιστές του, μαζί με τον Maxime Raybaud και τον François Gaillard.²¹ Τον Νοέμβριο του 1826,

21 Απόφαση υπ'αριθμ. 102 του Προέδρου του Εκτελεστικού με ημερ. 10 Μαΐου 1822, η οποία μνημονεύεται στο ΖΟΥΒΑ Παναγής, *Η οργάνωση τακτικού στρατού κατά τα πρώτα έτη της Επανάστασεως του 1821*, Αθήναι, 1969 σελ. 70 και σελ. 108 αντίστοιχα.

ο Voutier συμμετείχε με τον προαναφερόμενο Raybaud σε μια αποτυχημένη αποστολή στην Αταλάντη υπό την καθοδήγηση του Ιωάννη Κωλέττη.²² Πέθανε στις 18 Απριλίου του 1877, στις Hyères. Η επιτύμβια στήλη του αναφέρει ότι είναι «ήρωας της Ελληνικής Ανεξαρτησίας».²³

Συνολικά, στο στράτευμα που είχε οργανωθεί από το Δημήτριο Υψηλάντη και αριθμούσε γύρω στα 300 με 500 άτομα, γνωρίζουμε από ιστορικές μαρτυρίες την ύπαρξη 43 Φιλελλήνων.²⁴ Εκτός από τον Baleste, ο οποίος θα βρει ιδιαίτερα τραγικό θάνατο στην Κρήτη, και τον Voutier, συναντάμε και τον Maxime Raybaud ο οποίος συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πιο σεβαστούς και στους πιο αντικειμενικούς στις κρίσεις τους Φιλέλληνες. Ο Maxime Raybaud έφυγε από τη Μασσαλία με ένα πλοιάριο από την Ύδρα, φορτωμένο με όπλα και πολεμοφόδια, το οποίο είχε ναυλώσει ο Μαυροκορδάτος, στον οποίο τον είχαν παρουσιάσει λίγες μέρες πριν από την αναχώρηση.²⁵ Όταν έφτασε στο στρατόπεδο, ο Raybaud εντάχθηκε στο σώμα του Thomas Gordon μαζί με πολλούς άλλους Γάλλους, Άγγλους και Έλληνες.²⁶ Ο ίδιος ο Raybaud ήταν αξιωματικός του Πυροβολικού.

Στο δίτομο έργο του *Αναμνήσεις από την Ελλάδα*, του οποίου Έλληνες και ξένοι ιστορικοί αναγνωρίζουν την αντικειμενικότητα, δεν παραβλέπει να περιγράψει, όπως οι περισσότεροι άλλωστε από τους σύγχρονούς του, την επιρροή που ασκούσε ο Υψηλάντης στο στράτευμα καθώς και τη λαφυροθηρία των οπλαρχηγών, με εξαίρεση «τον γενναίο Νικήτα». Επιπλέον, δικαιολογεί τη διαμάχη ανάμεσα στους τακτικούς και στους ατάκτους και την αποδίδει στα συμφέροντα των οπλαρχηγών.²⁷

Ο Raybaud συνέχισε τη στρατιωτική του δι-

22 BYZANTIOY Σ. Χρήστου, ο.π. έκδοση 1910, σελ. 203.

23 Βλ. LEMAIRE Jean, *Autour d'Olivier Voutier*, Συμπόσιο της «Société Hyéroise d'Histoire et d'Archéologie», 16 Νοεμβρίου 2010, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://lashha.perso.sfr.fr>, όπου πορτρέτο του Σ/χην Voutier και φωτογραφία του τάφου του και του εγγονού του το 1986.

24 Βλ. επιστολή σε ANNINOY Μπάμπη, «Οι Φιλέλληνες του 1821», *Ιστορικά Σημειώματα*, Εν Αθήναις, Τυπογραφείον «Εστία», 1925, σελ. 206-207.

25 RAYBAUD Maxime, ο.π. σελ. 269.

26 Στο ίδιο σελ. 409.

27 Εννοεί τον Νικήτα Σταματελόπουλο. Βλ. στο ίδιο σελ. 495 και σελ. 456-458 αντίστοιχα.

Μνημείο υπέρ των Γάλλων Φιλελλήνων στο Ναύπλιο (1903).

αδρομή στην Ελλάδα, υπό την προστασία του Μαυροκορδάτου τον οποίο υπηρέτησε ως υπασπιστής. Εξαιτίας ενός τυχαίου γεγονότος δεν έλαβε μέρος στη καταστροφική για το Σώμα των Φιλελλήνων μάχη του Πέτα και γλίτωσε τον θάνατο. Μετά την ήττα στο Πέτα και τη διάλυση του «Τάγματος των Φιλελλήνων», στα τέλη του 1822, πήρε την απόφαση να επιστρέψει στη Γαλλία.²⁸ Παρ' όλα αυτά επέστρεψε στην Ελλάδα το 1825, συνοδεύοντας εθελοντές και πολεμοφόδια για τον Αγώνα. Το 1826, σύμφωνα με τις σημειώσεις του Henri Fornèsy, έλαβε μέρος στη μάχη του Χαϊδαρίου, όπου τραυματίστηκε από εκφυροσκόρηση της καρμπίνας του.²⁹ Το 1828, ακολούθησε ύστερα από αίτησή του το εκστρατευτικό σώμα του στρατηγού Maison στον

Μωριά, αναλαμβάνοντας το ρόλο του επίσημου τυπογράφου του σώματος.³⁰ Με τη βοήθεια της τυπογραφικής μηχανής που είχε φέρει και την οποία εγκατέστησε τελικά στην Πάτρα, εξέδωσε τη γαλλόφωνη εφημερίδα *Le Courier d'Orient*, εφημερίδα εβδομαδιαία, πολιτική, εμπορική και λογοτεχνική, μία από τις πρώτες της Πάτρας και την πρώτη γαλλόφωνη σε ελεύθερο έδαφος. Η εφημερίδα αυτή κυκλοφόρησε μέχρι το τέλος του 1829 και έκτοτε αντικαταστάθηκε από την εφημερίδα *Le Courier de la Grèce*.³¹

Ο ταγματάρχης Maurice Persat είναι ένας άλλος αξιωματικός Γάλλος, «ημι-αμειβόμενος» του οποίου η περίπτωση είναι πολύ ενδιαφέ-

28 Στο ίδιο, Τόμος II, σελ. 315 και 461.

29 FORNÈSY Henri, *Le monument des philhellènes*, «Catalogue nominatif des philhellènes qui ont quitté la Grèce», n° 95, 1860, χειρόγραφο υπ'αριθμ. 1697, Εθνική Βιβλιοθήκη.

30 ΘΕΜΕΛΗ-ΚΑΤΗΦΟΡΗ Δέσποινα, *Το Γαλλικό Ενδιαφέρον για την Ελλάδα στην Περίοδο του Καποδίστρια 1828-1831*, Αθήνα, εκδ. Επικαιρότητα, 1987, σελ. 85.

31 Βλ. σχετικά: ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Γεώργιος, «Αι εφημερίδες *Courier d'Orient-Le Courier de la Grèce*», Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, τόμ. 21, 1978, σελ. 469-497.

Οι αναμνήσεις του ταγματάρχη Persat.

ρουσα. Για αυτόν ο Henri Fornèsy γράφει ότι ήταν «πρώην λοχαγός του ιππικού στη Γαλλία» με «χαρακτήρα ανήσυχο και περιπετειώδη». ³² Ταξίδευε και αυτός με το πλοίο που είχε ναυλώσει ο Thomas Gordon, μαζί με τον Voutier τον οποίο ονομάζει ως «ένα από τους Γάλλους Φιλέλληνες της πρώτης στιγμής», καθώς και με άλλους Έλληνες οι οποίοι έρχονταν στην Ελλάδα προκειμένου να καταταγούν στο Στρατό.

Κατά συνέπεια, στα Απομνημονεύματά του περιγράφει την ίδια πορεία μέχρι την άφιξή του στο στρατόπεδο της Καλαμάτας. Μονάχα ο τόνος της περιγραφής του είναι εντελώς διαφορετικός από εκείνον του Voutier, τον οποίο δεν παραλείπει να κριτικάρει ειρωνικά αρκετές φορές. ³³ Όσον αφορά τον Υψηλάντη, αναφέρει ότι τους επεφύ-

λαξε θερμή υποδοχή και ότι μόλις έφτασαν όλο το στρατόπεδο πήρε τα όπλα για να τους χαιρετίσει με πυροβολισμούς που διήρκησαν σχεδόν μια ώρα ως ένδειξη χαράς και ευγνωμοσύνης. Γράφει σχετικά: «Αλλά παρόλο που έλειπαν από τον Πρίγκιπα τα δώρα της φύσης, είχε άλλα χαρίσματα πολύ ανώτερα στην ψυχή και στα συναισθήματα, καθώς είχε μια γενναιότητα καθαρά γαλλική, αν και πιο εξεζητημένη, και ο πατριωτισμός του ήταν αληθινός και χωρίς δόλο. Ήταν επίσης πολύ ανώτερος στη μόρφωση από όλους τους Έλληνες που είχα γνωρίσει στην Ελλάδα». ³⁴

Αυτό που κρατάμε από τα Απομνημονεύματά του είναι η περιγραφή των παλικαριών («rallikares»), δηλαδή των ασκεριών του Κολοκοτρώνη, του Πέτρου Μαυρομικάλη και του Γιατράκου, λέγοντας ότι οι πολεμιστές ήταν οπλισμένοι με τουφέκια χωρίς ξιφολόγη και μερικοί από αυτούς διέθεταν γιγατόνια και πιστόλες. ³⁵ Αναφέρει επίσης τα ονόματα πλήθους άλλων Γάλλων Φιλελλήνων που βρίσκονταν στο στρατόπεδο εκείνη την εποχή, όπως ο Delavillasse, ο Blondel και ο Raybaud ³⁶, ο Margeski ³⁷, ο Justin, ο Guilbert, ο Delaurey, ο Eustache Micolon, ο Monier, ο Volguemont και ο Chauvassagne. ³⁸ Ο Υψηλάντης, μετά την πολιορκία του Ναυπλίου, «είχε την καλοσύνη» να ονομάσει τον Persat ταγματάρχη και πρώτο υπασπιστή του. Ονόμασε επίσης τους κυρίους Chauvassagne, Eustache Micolon και Delaurey υπασπιστές του. ³⁹

Παρ' όλα αυτά, μετά την αναχώρηση του Baleste και πολλών άλλων Φιλελλήνων, κυρίως Γερμανών που εγκατέλειψαν την Ελλάδα εκείνη την εποχή, δίνει και αυτός την παραίτησή του και αναχωρεί για τη Γαλλία μαζί με άλλους Γάλλους, μεταξύ των οποίων οι Justin, Guilbert, Delaurey, Eustache Micolon κτλ. ⁴⁰ Επίσης, ο Paulet και ο Vidal. ⁴¹ Ο λόγος της αναχώρησής του είναι η γνωριμία του και η σύνδεσή του με μια Τουρκάλα που ονομαζόταν Adélé.

34 Στο ίδιο σελ. 81.

35 Στο ίδιο σελ. 82.

36 Στο ίδιο σελ. 87.

37 Στο ίδιο σελ. 93.

38 Στο ίδιο σελ. 94. Βλ. επίσης, RAYBAUD Maxime, ο.π., Τόμος II, σελ. 23.

39 PERSAT Maurice, ο.π. σελ. 98.

40 Στο ίδιο σελ. 104.

41 Στο ίδιο σελ. 108.

32 FORNÉS Y Henri, *Le monument des philhellènes*, «Catalogue nominatif des philhellènes qui ont quitté la Grèce», n° 88, 1860, χειρόγραφο υπ' αριθμ. 1697, Εθνική Βιβλιοθήκη.

33 Βλ. PERSAT Maurice, *Mémoires du Commandant Persat*, 1806 à 1844, Paris, Plon-Nourrit & Co, 1910, σελ. 80, 83 και 87.

Έχοντας χάσει την οικογένειά της, προσπαθεί να τη σώσει και την παίρνει μαζί του. Απογοητευμένος από την τύχη που τον περίμενε στην Ελλάδα, φεύγει παίρνοντας μαζί του την Adélé. Όταν φτάνει στη Μασσαλία, προσπαθεί να μεταπείσει ένα μεγάλο αριθμό φιλελλήνων οι οποίοι ετοιμάζονταν να φύγουν για την Ελλάδα και μαρτυρά ότι δέχτηκε και απειλές κατά της ζωής του για την πράξη του αυτή. Την ίδια στιγμή εκφράζει επίσημα την επιθυμία του να παντρευτεί την Adélé την οποία ονομάζει εις το εξής με το γαλλικό «Adèle».

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του, φαίνεται ότι οι Φιλέλληνες διατηρούσαν σχέσεις με Τουρκάλες γυναίκες τις οποίες στη συνέχεια πουλούσαν.⁴² Ο ίδιος επιστρέφει εντούτοις στην Ελλάδα δύο φορές, μία φορά αφού επανεντάχθηκε στον Γαλλικό Στρατό το 1828-1829 με το εκστρατευτικό σώμα του Μωριά και μία, κατά το 1831-1833, ως μέλος εκστρατευτικού σώματος το οποίο είχε σταλεί για να βοηθήσει στη διατήρηση της τάξης, μετά το χάος που δημιουργήθηκε έπειτα από τη δολοφονία του Κυβερνήτη και μέχρι την άφιξη του Όθωνα. Στο ενδιάμεσο διάστημα, συμμετείχε στην κατάκτηση της Αλγερίας.⁴³

Μια τελευταία εικόνα που θα πρέπει να αναφέρουμε εδώ είναι –σε αντίθεση με το ό,τι συνήθως πιστεύεται– η δραματική κατάσταση στην οποία βρισκόταν μεγάλος αριθμός από τους φιλέλληνες που έφτασαν στην Ελλάδα, και οι οποίοι πλήττονταν από τις στερήσεις και τη μιζέρια. Γράφει επ'αυτού: «Οι περισσότεροι από τους Φιλέλληνες ήρθαν στην Ελλάδα χωρίς χρήματα και χωρίς όπλα, και εκείνο τον καιρό δεν υπήρχαν ούτε ταμεία ούτε καταστήματα. Βλέπαμε επομένως στις υπαίθριες αγορές Έλληνες να πουλούν τα ρούχα και τα υποκάμισα αυτών που δεν είχαν τίποτε, ενώ εκείνοι που είχαν φέρει όπλα τα πουλούσαν επίσης, για να αγοράσουν ψωμί».⁴⁴

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει επίσης στον Φιλέλληνα Delavillasse, για τον οποίο ο Maxime Raybaud εκφράζει τα θερμότερα αισθήματα. Ο Henri Fornèsy στις σημειώσεις του

για τους Φιλέλληνες γράφει ότι ήταν «Φιλέλληνας του 1822. Έχειρε καλής φήμης σαν στρατιώτης. Έφερε το βαθμό του Συνταγματάρχη στα άτακτα στρατεύματα».⁴⁵ Αποτελεί ιδιόζουσα περίπτωση Φιλέλληνα καθώς κατάφερε να υιοθετήσει τα έθιμα και τις συνήθειες των ατάκτων πολεμιστών και έγινε και ο ίδιος ένας γενναίος αρματολός. Ο Maxime Raybaud γράφει για αυτόν τα εξής:

Η επιτυχία αυτή οφείλεται σε μεγάλο μέρος στο γενναίο Delavillasse, ο οποίος, επικεφαλής μερικών άτακτων Μωραϊτών, εισχώρησε πρώτος στην πόλη και κατεδίωξε τον εχθρό μέχρι έξω από τα τείχη του φρουρίου. Όντας ικανοποιημένος λίγο, από τις υπηρεσίες στις οποίες θα έπρεπε να περιοριστεί με τους στρατιώτες του, ημιτακτικούς, σχεδόν πάντα δυσαρεστημένους, υποσιτισμένους και κακοπληρωμένους, ο Αξιωματικός αυτός αποφάσισε, λίγες εβδομάδες μετά την επιστροφή του Υψηλάντη στην Τριπολιτσά, να εγκαταλείψει το Τάγμα του Baleste για να πάει λίγο έξω από την Πάτρα. Λόγω της γενναιοτήτάς του γρήγορα συγκέντρωσε γύρω του μια εκατοστή από τους αρματολούς της Αχαιίας. Εγκαταλείποντας τη στολή του για να ντυθεί με τα ρούχα των κλεφτών, τα κατεχοκίη ρούχα του πολέμου, ακολουθούσε σε όλους τους τομείς τα έθιμα των νέων πολεμικών συντρόφων του, μοιραζόταν μαζί τους τις δυσκολίες, τις στερήσεις, ακόμα και αυτή την ολοκληρωτική απουσία καθαριότητας που χαρακτηρίζει τον τρόπο ζωής τους.

Και εξηγεί ότι «σε αυτήν την εύκολη εγκατάλειψη των πολιτισμένων συνηθειών προς χάρη τόσο σκληρών εθίμων, κρύβεται ίσως μια μεγαλύτερη αξία από εκείνη που μπορούμε εξ αρχής να φανταστούμε, αξία που γίνεται κατανοητή καλύτερα αν αναλογιστούμε ότι είναι ο μόνος ξένος που κατάφερε να προσαρμοστεί σε αυτό τον τρόπο ζωής».⁴⁶

45 FORNÈSY Henri, *Le monument des philhellènes*, «Catalogue nominatif des philhellènes qui ont quitté la Grèce», n° 68, 1860, χειρόγραφο υπ'αριθμ. 1697, Εθνική Βιβλιοθήκη.

46 RAYBAUD Maxime, ο.π. Τόμος II, σελ. 39. Χαρακτηριστικό της ένδειας της εποχής είναι επιστολή του Delavillasse προς τον Ιωάννη Κωλέττη, Υπουργό Πολέμου, με την οποία ζητά να του αποστείλει «φάρμακο από καπνό και ένα υποκάμισο γαλλικό ή αλβανικό». *Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη Τόμος Α', Μέρος Πρώτο, Αύγουστος 1788-Ιούνιος 1824*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1996, σελ. 215-216. έγγρ. υπ'αριθμ. 250, 28 Απριλίου/10 Μαΐου 1822.

42 Έτσι, μιλώντας για τον Vautier, γράφει: «είχε, είναι αλήθεια, μια Τουρκάλα γυναίκα, όπως και οι περισσότεροι φιλέλληνες και νομίζω ότι δεν την πούλησε όπως έκαναν οι υπόλοιποι», Στο ίδιο σελ. 87.

43 BARAU Denys, ο.π. σελ. 53.

44 PERSAT Maurice, ο. π. σημείωση (1) σελ. 93.

«Ο αξιωματικός αυτός, για μάρτυρες των λαμπρών πράξεών του δεν είχε παρά ανθρώπους που τον ξέχασαν: πάρα πολλές φορές, είδε να πέφτουν Τούρκοι από τα χτυπήματά του, όμως αφήνει στους φίλους του τη φροντίδα να το καταστήσουν γνωστό στην κοινή γνώμη».⁴⁷ Και πράγματι, φαίνεται ότι ο Hyacinthe Delavillasse συνέχισε τη δράση του στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα στη Ρούμελη για πολλά χρόνια. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από επιστολή που απέστειλε προς τον Υπουργό Πολέμου στις 31 Μαΐου/12 Ιουνίου 1830 και η οποία διατηρείται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Με την επιστολή του αυτή, ζητά από τον Υπουργό να επιτρέψει την κατάταξή του στο «Τυπικόν Σώμα» το οποίο είχε οργανώσει ο Στρατηγός Gerard, σώμα που συγκέντρωσε μεγάλο αριθμό πρώην ατάκτων πολεμιστών.⁴⁸

Ακολουθως ο αριθμός των Φιλελλήνων θα αυξηθεί, ώστε θα αποτελέσουν ιδιαίτερο Τάγμα με επίτιμο αρχηγό τον Μαυροκορδάτο. Δημιουργείται το πρώτο Σύνταγμα Πεζικού βάσει νόμου της Συνελεύσεως της Επιδαύρου 1822, στο οποίο επιβάλλεται επίσημα ο γαλλικός Στρατιωτικός Κώδικας, ελλείψει ελληνικού, και η γαλλική ποινική νομοθεσία. Αξίζει να αναφέρουμε εδώ ότι η χρήση της γαλλικής στρατιωτικής και ποινικής νομοθεσίας στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη. Ο Χρήστος Βυζάντιος, εκτός από ιστοριογράφος του Τακτικού Σώματος, είναι ο αξιωματικός εκείνος που πρώτος συγκέντρωσε τη γαλλική στρατιωτική νομοθεσία που εφαρμόζονταν τότε στον Ελληνικό Στρατό και την εξέδωσε σε μια συλλογή.⁴⁹ Ένας άλλος Στρατοδίκης, ο Πέτρος Κυράλης, μεταφράζοντας μια «*Συλλογή ζητημάτων του Στρατιωτικού Δικαίου*» του Chenier θα επισημάνει στον πρόλογο του έργου του, απευθυνόμενος προς τον Βασιλέα Όθωνα, την ανάγκη αναθεώρησης της γαλλικής στρατιωτικής νομοθεσίας που εφαρμοζόταν στην Ελλάδα για 50 χρόνια χωρίς τροπο-

ποιήσεις, ενώ στη Γαλλία η ίδια νομοθεσία είχε επικαιροποιηθεί και ανανεωθεί.⁵⁰

Επίσης, νομιμοποιήθηκε η κατάταξη των Φιλελλήνων οι οποίοι κέρδισαν δύο βαθμούς και ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες. Συνολικά στην Κόρινθο εκείνη την εποχή υπηρετούσαν 300 Φιλέλληνες, εκ των οποίων οι 56 ήταν Γάλλοι.⁵¹ Άλλοι επιφανείς Φιλέλληνες ήταν, εκτός των προαναφερομένων, ο Francois Gaillard και ο Louis-Stanislas Daniel, οι οποίοι υπηρέτησαν ως υπασπιστές του Δημήτριου Υψηλάντη.

Ο Francois Gaillard (1793-1863), Φραγκίσκος Γκραιγιάρ στα ελληνικά, λοχαγός του Επιτελείου του Μαυροκορδάτου, ήταν ένας από τους Γάλλους Φιλέλληνες που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Ελλάδα.⁵² Ήταν αξιωματικός του Μηχανικού, απόφοιτος της Στρατιωτικής Σχολής του Παρισιού και υιός Συνταγματάρχη του Γαλλικού Στρατού. Έχοντας τεθεί σε διαθεσιμότητα μετά το 1820, έφτασε στο Άργος στις 20 Νοεμβρίου 1821, αφού αποβιβάστηκε αρχικά στην Καλαμάτα μαζί με άλλους Γάλλους: τον Chauvassaigne, τον Micolon, τον Delorey (ή Delaurey), τον Paulet (νεαρό χειρούργο από το Nancy) και τον Volgemuth.⁵³ Συμμετείχε σε μία αποστολή στην Αθήνα μαζί με τον Raybaud⁵⁴ και έλαβε μέρος και στην άλωση του Μεσολογγίου, τον Οκτώβριο του 1822, μαζί με τους Daniel, Renecke και Brengeri.⁵⁵ Το 1823 έφυγε μαζί με τον Daniel για τη Γαλλία, έχοντας πάρει παρατεταμένη άδεια, όμως ξαναγύρισε το 1824 στο Μεσολόγγι, προτού φύγει εκ νέου για τη Γαλλία, πάλι μαζί με τον Daniel. Είχε σταλεί αυτή τη φορά, όμως, από τον Δημήτριο Υψηλάντη με σκοπό να κινητοποιήσει τους φιλελληνικούς κύκλους του Παρισιού προς όφελος του

50 ΚΥΡΑΛΗΣ Π. *Εγχειρίδιον των Πολεμικών Συμβουλιών ή Συλλογή ζητημάτων του Στρατιωτικού Δικαίου, Μεταφρασθέν εκ του Γαλλικού*, Εν Αθήναις, 1851.

51 ΖΟΥΒΑ Παναγή, ο.π. σελ. 65.

52 Σχετικά με τη ζωή του και τις πολιτικές του ιδέες για την ανάπτυξη της Ελλάδος βλ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Χαρίκλεια, *Ο Σαιν-σιμονιστής Francois Gaillard περί των ελληνικών πολιτικών πραγμάτων*, ανάπτυχον εκ του 22ου τόμου του Δελτίου Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, Αθήναι, 1979, σελ. 368-394.

53 RAYBAUD Maxime, ο.π. Τόμος II σελ. 23 και 43.

54 Στο ίδιο σελ. 232.

55 Στο ίδιο σελ. 459.

47 RAYBAUD Maxime, ο.π. Τόμος I, σημείωση σελ. 258.

48 ΓΑΚ, Γραμματεία Στρατιωτικών, Φ. 12, επιστολή της 31 Μαΐου/12 Ιουνίου 1830.

49 ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ Χρήστος, *Συλλογή Στρατιωτικών Νόμων και Διατάξεων. Από το 1821 μέχρι του 1853*, Αθήνα, χ. ε, 1853.

Η λίστα Φιλελλήνων του Στρατηγού Μακρυγιάννη.

ζητήματος της Ελλάδας.⁵⁶ Και αυτό γιατί τόσο ο Υψηλάντης όσο και ο Κωλέττης δεν είχαν αποδεχτεί το *Ψήφισμα Υποτέλειαι* προς την Αγγλία και εργάζονταν για την ενδυνάμωση της γαλλικής επιρροής στην Ελλάδα, συνεπικουρούμενοι από τους Γάλλους εθελοντές που εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα της γαλλικής διπλωματίας. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα, πήρε μέρος στη μάχη στους Μύλους όπου τραυματίστηκε. Συνέχισε να υπηρετεί στον Στρατό του Δημητρίου Υψηλάντη και λέγεται μάλιστα ότι τέθηκε επικεφαλής ενός κινήματος τον Δεκέμβριο του 1826 που σκοπό είχε την εγκαθίδρυση στρατιωτικής κυβέρνησης υπό τον Υψηλάντη.⁵⁷ Κατά την καποδιστριακή περίοδο, υπηρέτησε ως αρχηγός Επιτελών στο Στράτευμα της Ανατολικής Ελλάδας και συμμετείχε στη μάχη των Θηβών αλλά και στις Πέτρες το 1829. Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης

56 ΣΠΗΛΙΑΔΟΥ Νικολάου, ο.π., τόμος Β', σελ. 237.
57 ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Χαρίκλεια, ο.π., σελ. 372.

του Αυγουστίνου Καποδίστρια, ανέλαβε τη μυστική αποστολή να διαβιβάσει στον Στρατηγό Γυιέθέου παρακλήση των φιλογαλλικών κύκλων του Ναυπλίου, για πρόταση Γάλλου μονάρχη ο οποίος θα αναλάμβανε το στέμμα της Ελλάδας.⁵⁸ Η αποστολή αυτή ήταν ιδιαίτερα σημαντική, καθώς έλαβε χώρα σε μία περίοδο όπου, μετά την παραίτηση του Δούκα Λεοπόλδου του Σαξ-Κόμπουργκ, πραγματοποιούνταν διαρκείς συσκέψεις στο Λονδίνο, όπου υποστηρίζονταν δύο υποψηφιότητες για το στέμμα της Ελλάδας, αυτή του Βυρτεμβεργιανού Πρίγκιπα Παύλου και αυτή του Όθωνα της Βαυαρίας. Μετά την αναχώρηση του Αυγουστίνου Καποδίστρια, ο λοχαγός Graillard ανέλαβε, ύστερα από εισήγηση του Υψηλάντη, τη διοίκηση του Τακτικού Στρατού.⁵⁹

Κατά την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα, ο Graillard ονομάστηκε αρχηγός του στρατιωτικού οίκου του βασιλιά και στη συνέχεια τέθηκε επικεφαλής της πρώτης Εθνικής Χωροφυλακής που ο ίδιος οργάνωσε σύμφωνα με τα γαλλικά πρότυπα τον Ιούνιο του 1833.⁶⁰ Έμεινε σε αυτή τη θέση μέχρι το 1834, αλλά τέθηκε γρήγορα σε διαθεσιμότητα πιθανότατα λόγω των σαινισμονιστικών του ιδεών, τις οποίες η Αντιβασιλεία φυσικά δεν ενέκρινε. Ανέλαβε και πάλι χρέη διοικητού της Χωροφυλακής για ένα σύντομο διάστημα, το 1848.

Αυτό που είναι πιο σημαντικό αδιαμφισβήτητα, είναι η προσπάθειά του να συμβάλει στην ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας, την οποία είχε μελετήσει κατά τη διάρκεια της μακροχρόνιας παραμονής του στην Ελλάδα. Ο καρπός των σκέψεών του με τίτλο *Υπόμνημα σχετικά με τον νόμο για την ανάπτυξη του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού* υπεβλήθη στον Όθωνα, λίγο πριν αναλάβει τα καθήκοντά του ως μονάρχης, προκειμένου να το λάβει υπόψη για τη διακυβέρνηση του νέου ελληνικού κράτους.

58 Στο ίδιο σελ. 373.

59 Βλ. παρακάτω.

60 Για τη δημιουργία της Χωροφυλακής με βάση τους αντίστοιχους γαλλικούς κανονισμούς βλ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ Σ. Κωνσταντίνου, *Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833-1967*, Τόμος Α', εκδ. Οίκος Χρηματοστήριον του βιβλίου Γ. Λαδιάς κ' ΣΙΑ ΕΠΕ, Αθήνα, 1964, σελ. 67-104. Η μετάφραση των κανονισμών στα ελληνικά και γερμανικά ανετέθη στον Ταγματάρχη Σκαρλάτο Σούτσο. Βλ. επίσης, ΚΤΕΝΙΑΔΗ Σ. Νικολάου, *Ελληνική Χωροφυλακή, Ιστορικοί Σελίδες*, Τόμος πρώτος, 2η έκδοσις, Αθήνα, 1960, σελ. 71-80.

Κάρολος Φαβιέρος.

Δυστυχώς, οι προτάσεις του, αρκετά προοδευτικές, δεν εισακούστηκαν.⁶¹ Ο Graillard ανέλαβε έκτοτε άλλες κατώτερες θέσεις. Πέθανε στην Κηφισιά, στις 9 Μαΐου 1863 φέροντας τον βαθμό του Αρχιστρατήγου εν αποστρατεία και έχοντας αποκτήσει την ελληνική υπηκοότητα.

Ο συμπατριώτης του, Louis Stanislas Daniel, καταγόταν από την Beauvais, ήταν αξιωματικός του Γαλλικού Στρατού, ημι-αμειβόμενος στην αρχή και στη συνέχεια τέθηκε σε αποστρατεία το 1821. Ήρθε στην Ελλάδα το 1821 μαζί με τον François Graillard και κατατάχθηκε στον Ελληνικό Στρατό υπό τις διαταγές του Στρατηγού Normann. Πολέμησε στο Μεσολόγγι τον Οκτώβριο του 1822 και

στο Πέτα. Στη συνέχεια, πέρασε στην υπηρεσία του Υψηλάντη και συμμετείχε στις προαναφερθείσες προσπάθειες, μαζί με τον Graillard, για την ενίσχυση της γαλλικής επιρροής στην Ελλάδα. Έφερε τον τίτλο του υπασπιστή στο Στράτευμα του Υψηλάντη στην Ανατολική Ελλάδα αλλά εγκατέλειψε τη δράση του στις 24 Ιουνίου 1829. Πέθανε στο Ναύπλιο στις 21 Δεκεμβρίου 1829 (ή σύμφωνα με μία άλλη εκδοχή, πέθανε το 1831, από λοιμό).⁶²

Μετά την καταστροφή του Τάγματος των Φιλελλήνων στο Πέτα τον Ιούλιο του 1822 και μέχρι το 1825 που θα αναλάβει την αρχηγία του Στρατού ένας άλλος Φιλέλληνας, ο Κάρολος Φαβιέρος, το Τακτικό Σώμα σχεδόν θα διαλυθεί λόγω έλλειψης πόρων και οι άνδρες του θα ενσωματωθούν στα άτακτα στρατεύματα.

61 ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Χαρίκλεια, ο.π., σελ. 387. Το Υπόμνημα βρίσκεται στο ίδιο, σελ. 395 κ.ε. Υφίσταται όμως και μία άλλη εκδοχή του στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στο Τμήμα Χειρογράφων με ταξιδιωτικό αριθμό 3159 και τίτλο: *Μελέτη επί των Ηθών των Νέων Ελλήνων.*

62 ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Χαρίκλεια, ο.π. σημείωση υπ'αριθμ. 2, σελ. 370-371.

«Η Ελλάς Ευγνώμονούσα» του Θεόδωρου Βρυζάκη (1858).

Οι Γάλλοι Φιλέλληνες στον Τακτικό Στρατό υπό τον Κάρολο Φαβιέρο και οι Αξιωματικοί της Γαλλικής Στρατιάς του Μωριά (1825-1831)

Ο βαρόνος Charles-Nicolas Fabvier ή Φαβιέρος, ο πιο γνωστός Γάλλος Φιλέλληνας στρατιωτικός, βρισκόταν στην Ελλάδα ήδη από τον Δεκέμβριο του 1824 σε μυστική αποστολή της Γαλλικής Κυβέρνησης με το ψευδώνυμο Borel ή Morel.⁶³ Το 1825, μετά την καταστροφή της Πελοποννήσου από τον Ιμραήμ, η ελληνική κυβέρνηση θα του αναθέσει επίσημα τη διοργάνωση του Στρατού. Ο Φαβιέρος θα φέρει μαζί του ένα δεύτερο κύμα Φιλελλήνων, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν πρώην στρατιωτικοί και όχι ρομαντικοί ιδεαλιστές. Πρόκειται πλέον για ανοικτή επιβολή της γαλλικής επιρροής στον Στρατό. Εν μέσω αντιδράσεων από τους Έλληνες αξιωματικούς –πολλοί από τους οποίους είχαν εκπαιδευτεί στη Γαλλία– θα αναπτύξει εντυπωσιακά το Στράτευμα προσπαθώντας να παρέχει τα αναγκαία ώστε να μη λιποτακτούν οι στρατιώτες, βοηθούμενος αποκλειστικά από τις συνδρομές της «Ελληνικής Εταιρείας του Παρισιού». Για την καλύτερη οργάνωσή του θα μεταφέρει το Στράτευμα στα Μέθανα, σε χώρο που θα ονομαστεί *Τακτικούπολη*. Στις μέρες του ο Τακτικός Στρατός θα φτάσει τους 4.000 άνδρες.⁶⁴ Η εκπαίδευσή τους βασιζόταν στον γαλλικό κανονισμό εκστρατείας του 1818 και ακολουθούσαν η γαλλική ιεραρχία βαθμών που δεν προϋπέθετε χρονικό διάστημα παραμονής σε κάθε βαθμό, αλλά την προαγωγή ύστερα από κένωση της θέσης.

Παράλληλα, το 1825 θα λειτουργήσει στο Ναύπλιο εργοστάσιο επισκευής τυφεκίων και πυροβόλων υπό τον Γάλλο αξιωματικό P. L. Arnauld, με υλικά που είχε φέρει ο ίδιος από τη Γαλλία⁶⁵, ενώ θα συγκροτηθεί και Στρατιω-

τικό Νοσοκομείο στα Αμπελάκια από τον Γάλλο ιατρό Étienne-Maurice Bailly, ο οποίος θα είναι υπεύθυνος και για τη διανομή της στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας από τη Γαλλία. Ο Bailly, μαζί με τον ανιψιό του Félix Blondeau, θα επιτύχει τη διάσωση πάνω από 30.000 ατόμων από ασθένειες και θα συμβάλει στη συστηματική οργάνωση της ιατρικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.⁶⁶ Οι Γάλλοι γιατροί και φαρμακοποιοί που δραστηριοποιούνταν εκείνη την εποχή στον Ελληνικό Στρατό και για τους οποίους έχουμε πληροφορίες είναι 17⁶⁷, ενώ συνολικά γνωρίζουμε τα ονόματα 48 Γάλλων στρατιωτικών που υπηρετούσαν στον Τακτικό στρατό υπό τον Φαβιέρο.⁶⁸ Η εκπαίδευση των στρατιωτικών θα ανατεθεί στον Γάλλο αξιωματικό Mailliet ή Mayes, ο οποίος θα ιδρύσει εντός του Στρατεύματος ένα «Σχολείο Διοίκησης» (École d'Administration) διδάσκοντας το Γαλλικό Σύστημα Επιμελητείας του Στρατού.⁶⁹ Μέσα σε αυτό το Τακτικό Σώμα, εντάχθηκε και ένα μικρό Σώμα Ιππικού υπό τη Διοίκηση του Γάλλου Επίλαρχου Angely Régnault-de-St-Jean, ο οποίος είχε φέρει από τη Γαλλία τα μέσα που ήταν αρχικά απαραίτητα για τη συγκρότηση του Σώματος.⁷⁰

Ο Φαβιέρος θα συμμετάσχει με το Τακτικό Σώμα σε διάφορες πολεμικές επιχειρήσεις, άλλες επιτυχημένες άλλες όχι, η σπουδαιότερη εκ

66 Για το φιλελληνικό έργο και τη ζωή του Bailly βλ. ΠΡΟΒΑΤΑ Δέσποινα, *Bailly Étienne-Marin 1796-1837, ένας σαινισμιονιστής στην επαναστατημένη Ελλάδα*, Αθήνα, εκδ. Σοκόλη, 2008.

67 Βλ. ΠΟΥΡΝΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Κ. Γεωργίου, *Ιατρική και Ιατροί κατά την Εθνεγερσίαν* (Ανάτυπον από το περιοδικόν ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, Χριστούγεννα 1970, τεύχος 1043), Αθήνα 1970, και κυρίως σελ. 13.

68 Με βάση όλους τους καταλόγους στο έργο του FORNÉSY Henri, *Le monument des philhellènes*, 1860, χειρόγραφο υπ'αριθμ. 1697, Εθνική Βιβλιοθήκη.

69 Για τη μέθοδο διδασκαλίας που ακολουθούσε βλ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. Χρήστου, ο.π., σελ. 94-95.

70 Ο Auguste Régnault (ή Régnaud) de St-Jean d'Angely όπως είναι το πλήρες όνομά του προερχόταν από οικογένεια με ευγενική καταγωγή. Μετά την ήττα στην Κάρυστο όπου το Σώμα του έχασε είκοσι περίπου άνδρες καθώς και τη φημισμένη σημαία του, την οποία είχαν κεντήσει Φιλελλήνιδες κόρες στο Παρίσι και είχε επιδοθεί στον ίδιο λίγο πριν την αναχώρησή του από τη Γαλλία, βαθιά λυπημένος, υπέβαλε την παραίτησή του και έφυγε για τη χώρα του. Εκεί συνέχισε την καριέρα του φτάνοντας μέχρι τον βαθμό του Στρατάρχη: ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. Χρήστου, ο.π., σελ. 120-121 και ANNINOY Μπάμπη, «Οι Φιλέλληνες του 1821», ο.π., σελ. 150.

63 ST-CLAIR William, *That Greece might still be free: The Philhellenes in the War of Independence*, vol. 1, Oxford University Press, 1972, σελ. 247.

64 ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού, 1821-1997*, Αθήνα, ΔΙΣ, 1997, σελ. 10 και ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. Χρήστου, ο.π., σελ. 100-101, 139.

65 ΓΕΣ/ΔΙΣ, ο.π., σελ. 10 και ANNINOY Μπάμπη, «Οι Φιλέλληνες του 1821», ο.π., σελ. 238.

των οποίων είναι η επιχείρηση για την άρση του αποκλεισμού της Ακροπόλεως από τους Τούρκους το 1826. Θα αποχωρήσει εν μέσω θλίψης από την Ελλάδα το 1827, αλλά θα επανέλθει με τη Στρατιά του Μωριά το 1828 ζητώντας να του δοθεί πλήρης ελευθερία δράσης από τον Κυβερνήτη. Τελικά, θα αναχωρήσει και πάλι, αυτή τη φορά οριστικά, κατόπιν διαφωνίας με τον Κυβερνήτη.⁷¹

Η άφιξη της Γαλλικής Στρατιάς του Μωριά υπό τον Γάλλο Στρατηγό Maison τον Αύγουστο του 1828 θα αποτελέσει την πιο ξεκάθαρη έκφραση επιβολής της γαλλικής πολιτικής στα ελληνικά πράγματα. Σε εκτέλεση του πρωτοκόλλου του Λονδίνου του 1828 θα αποβιβαστεί στην Πελοπόννησο η Γαλλική Στρατιά του Στρατηγού Maison αποτελούμενη από 15.000 άτομα, έργο της οποίας θα είναι η εκκένωση της Πελοποννήσου από τα αιγυπτιακά στρατεύματα και η αποκατάστασή της. Με την άφιξη της, η γαλλική κυβέρνηση θα υποβάλει στον Κυβερνήτη αίτημα για την οργάνωση του Ελληνικού Στρατού με γαλλική οικονομική βοήθεια της τάξεως των 100.000 φράγκων το μήνα, υπό την προϋπόθεση ότι ο Διοικητής θα είναι Γάλλος, αλλά και ο διαχειριστής της βοήθειας. Έργο επίσης του Γάλλου Διοικητού θα είναι και η εκπόνηση σχεδίου για την απορρόφηση των ατάκτων και την «τακτικοποίησή» τους.⁷² Μετά από συμφωνία με τον Κυβερνήτη, τον Ιούλιο του 1829, διορίστηκε τελικά επικεφαλής του Στρατεύματος ο Συνταγματάρχης Camille-Alphonse Trézel⁷³ και η Επιμελητεία του Στρατού ανατέθηκε στον αξιωματικό Saint Martin.

Τα ποσά που δαπανήθηκαν επίσημα από τη γαλλική κυβέρνηση για την οργάνωση και συντήρηση του Τακτικού Στρατού ανέρχονται για

την τριετία 1828-1830 σε 6.623.960 φράγκα.⁷⁴ Όμως, η παροχή οικονομικής βοήθειας θα σταματήσει απότομα τον Ιούλιο του 1830, μετά τις πολιτικές αναταραχές στη Γαλλία και την αλλαγή του καθεστώτος. Παρ' όλα αυτά οι Γάλλοι, και παρά την πίεση των Άγγλων, θα πετύχουν την παραμονή μέρους της Στρατιάς (5.000 από τις 14.000 άνδρες) στην Πελοπόννησο και μετά την εκκένωσή της. Επιθυμία του Κυβερνήτη ήταν η χρήση των στρατευμάτων αυτών προς απελευθέρωση της Εύβοιας και της Στερεάς. Το Σώμα αυτό μετονομάστηκε απροκάλυπτα σε «Ταξιαρχία Κατοχής του Μωρέως»⁷⁵ ενώ παράλληλα με διαταγή του Συνταγματάρχη Trézel εντάχθηκαν στον Ελληνικό Στρατό συνολικά 151 ή 156 Γάλλοι αξιωματικοί.⁷⁶ Ο Συνταγματάρχης Pellion ορίστηκε Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου, ο αξιωματικός Saint Martin παρέμεινε Στρατιωτικός Επιμελητής, ο Auguste Guerin διορίστηκε Στρατιωτικός Υποεπιμελητής, ο Pouchet ανέλαβε το οπλοστάσιο, ενώ επίσης θεσμοθετήθηκε μόνιμο στρατοδικείο το οποίο εφάρμοζε επισήμως τον γαλλικό στρατιωτικό ποινικό κώδικα. Οι στολές του Στρατού ήταν ίδιες με τις γαλλικές, το σύστημα προαγωγής επίσης. Ο Saint Martin, όπως και ο Mayes πρωτίτερα, οργάνωσε «Σχολή Διοίκησης» όπου Έλληνες αξιωματικοί, γνώστες της γαλλικής γλώσσας, διδάσκονταν την εφαρμογή του γαλλικού συστήματος λογιστικότητας και επιμελητείας. Οι αξιωματικοί αυτοί έδιναν όρκο στον Γάλλο προϊστάμενό τους, φορούσαν στολές όμοιες με των Γάλλων οικονομικών υπαλλήλων και συνέτασσαν τους λογαριασμούς στη γαλλική γλώσσα. Έτσι, «άπας ο Ελληνικός τακτικός στρατός τακτοποιηθείς κατ'ουδέν διέφερε του γαλλικού», όπως θα σημειώσει ο Χρήστος Βυζάντιος.⁷⁷ Τέλος, εφαρμόστηκε η υποχρεωτική στρατολογία και θεσπίστηκε ο θρησκευτικός όρκος για λόγους πειθαρχίας (ύστερα από πρόταση του Συνταγματάρχη Trézel).

Εκτός από τους ανωτέρω, θα φτάσουν στην Ελλάδα στα τέλη του 1827 κατόπιν αιτήσεως του Κυβερνήτη και υπόδειξης του Γάλλου Υπουργού

71 Για τα διάφορα στάδια των σχέσεων του Καποδίστρια και του Κάρουλου Φαβιέρου καθώς και την αλληλογραφία τους, βλ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ Σπυρίδων, «Ιω. Καποδίστριας και Καρ. Φαβιέρου», *Μνημοσύνη*, τόμος Β', Αθήνα, 1968-1969, σελ. 217-277.

72 ΜΠΑΛΩΤΗ Ξένη, *Μαιζών, ένας Μεγάλος Φιλέλληνας*, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1993, σελ. 195. Για τις λεπτομέρειες της συμφωνίας βλ. ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Βασίλης, «Ο Γαλλικός στρατός στην Πελοπόννησο», *Πελοποννησιακά*, τόμος ΙΒ', Αθήνα, 1976-1977, σελ. 87.

73 Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, αρ. 56, 22 Ιουλίου 1829.

74 ΛΟΥΚΟΣ Χρήστος, *Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια 1828-1831*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988, σελ. 64-65.

75 ΘΕΜΕΛΗ-ΚΑΤΗΦΟΡΗ Δέσποινα, ο.π., σελ. 66.

76 Στο ίδιο, σελ. 67.

77 ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. Χρήστου, ο.π., σελ. 304-305.

Στολές του Πεζικού 1832.

Άμυνας, ο μηχανικός Σταμάτης Βούλγαρης και οι απόφοιτοι της Γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής Auguste-Théodore Garnot, ο γεωγράφος Jean-Pierre-Eugène-Félic Peytier και ο Jean-Henri Rauzié-Banne, προκειμένου να βοηθήσουν στην αρχιτεκτονική αναδόμηση της χώρας.⁷⁸ Ο Σταμάτης Βούλγαρης, αξιωματικός του Γαλλικού Στρατού μαζί με τον Garnot, θα καταρτίσουν το πολεοδομικό σχέδιο της Τριπολιτσάς και της Κορίνθου που ο Garnot θα ολοκληρώσει μόνος. Ο Βούλγαρης θα εκπονήσει το νέο σχέδιο της Πάτρας και μέρος του σχεδίου του Ναυπλίου.⁷⁹ Ο Peytier θα μείνει γνωστός στην Ελληνική Ιστορία για τους χάρτες της Πελοποννήσου αλλά και για το λεύκωμά του, ενώ ένας άλλος μηχανικός, ο Audoy, θα υπολογίσει με λεπτομέρεια όλα τα άυλα και υλικά μέσα που ήταν απαραίτητα για τη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου.⁸⁰ Ο Garnot θα τεθεί επικεφαλής του Σώματος Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής, το οποίο συστάθηκε το 1829 και αποτελείτο από 20 μόλις μέλη,

78 ΘΕΜΕΛΗ-ΚΑΤΗΦΟΡΗ Δέσποινα, ο.π., σελ. 44 και ΜΠΑΛΩΤΗ Ξένη, ο.π., σελ. 186.

79 KARDAMITSI-ADAMI Maro, «Les études des architectes Grecs en France: modèles, approches, influences», ανακοίνωση στο Συμπόσιο του «Fondation Hellénique de Paris», σελ. 2-3 διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.fondation-hellenique.fr>.

80 Υπόμνημα του Audoy στο Στρατηγό Maison, 11 Δεκεμβρίου 1828, στο ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ Βασίλης, ο.π., σελ. 95.

εκ των οποίων οι 12 αξιωματικοί, όλοι υψηλά αμειβόμενοι και με σπουδές στη Γαλλία, όπως και ο Εμμανουήλ Μανιτάκης και ο Εμμανουήλ Καλέργης. Ένας άλλος αξιωματικός του σώματος αυτού, ο Ιωάννης Γεννησαρλής, θα εγκαταστήσει κατά το διάστημα 1870-1875 το πρώτο σύστημα υδροδότησης στην Ελλάδα, φέρνοντας τους σωλήνες αποκλειστικά από τη Γαλλία.⁸¹ Τον Garnot θα αντικαταστήσει μετά την αποχώρησή του το 1830 ο Αριστείδης Βαλλιάνος.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μέχρι το 1878 ο όρος «μηχανικός» ήταν κοινός τόσο για τον στρατιωτικό όσο και για τον πολιτικό μηχανικό. Ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο «πολιτικός μηχανικός» ήταν ο Τηλέμαχος Βλασσόπουλος το 1859, ο οποίος σε άρθρο του συγκρίνει τις σχολές αρχιτεκτονικής της Γαλλίας και της Ελλάδας καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση που παρέχόταν στο Σώμα Οχυρωματοποιίας και Αρχιτεκτονικής του Στρατού ήταν ανώτερη από εκείνη που παρέχόταν σε αντίστοιχες σχολές του Παρισιού. Ο διαχωρισμός μεταξύ πολιτικού και στρατιωτικού μηχανικού θα καθιερωθεί μετά το 1878 με τη σύσταση Σώματος Πολιτικών Μηχανικών που υπαγόταν στην Υπηρεσία Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Εσωτερικών.⁸²

Τον Ιανουάριο του 1829 εξάλλου, ο Henri Rauzié θα υποβάλει σχέδιο νόμου στον Κυβερνήτη για τη δημιουργία Κεντρικού Πολεμικού Σχολείου (σημερινή Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων) στα πρότυπα της Γαλλικής Πολυτεχνικής Σχολής του Παρισιού. Το σχέδιο θα εγκριθεί και ο Rauzié θα αναλάβει τη διοίκηση της Σχολής. Τα μαθήματα που διδάσκονταν στη Σχολή ήταν πολύ εξειδικευμένα και για τη διδασκαλία τους χρησιμοποιούνταν εγχειρίδια απευθείας στα γαλλικά ή μεταφράσεις γαλλικών κανονισμών προσαρμοσμένων στα ελληνικά δεδομένα. Η θέση της γαλλικής γλώσσας ήταν εξέχουσα εκείνη την εποχή και η εκμάθησή της θεωρείτο απαραίτητη και επιβεβλημένη σε τέτοιο βαθμό, ώστε το

81 ASSIMACOPOULOU Fotini, CHATZIS Konstantinos and MAVROGONATOU Georgia, «Implanter les “ponts et chaussées” européens en Grèce: Le rôle des ingénieurs du corps du génie, 1830-1880», στο *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, Volum X, 2009, σελ. 331-350.

82 ASSIMACOPOULOU Fotini κ.α., ο.π., σελ. 333 και 337.

1832 μαθητής της Σχολής θα απευθύνει γράμμα προς τον Έλληνα Διοικητή της Σχολής γραμμένο στη γαλλική γλώσσα. Η ύλη των γαλλικών μαθημάτων τότε ήταν διπλάσια από την αντίστοιχη των ελληνικών.⁸³

Τέλος, τον Οκτώβριο του 1829 συγκροτήθηκε το «Σώμα των Ακολούθων», με νέους εκπαιδευόμενους από τα παιδιά των οπλαρχηγών, τα οποία υπηρετούσαν στο Σώμα αυτό ως αξιωματικοί. Το σώμα αυτό είχε αρχικά ορισθεί να συγκροτηθεί από 20 άτομα, όμως τελικά το σχέδιο δεν στέφθηκε με επιτυχία.⁸⁴ Επιπλέον, τον Νοέμβριο του 1829, ο Στρατηγός Τρέζελ αντικαταστάθηκε από τον Στρατηγό Gerard, ο οποίος επιφορτίστηκε με σχέδιο από τη Γαλλία για την «τακτικοποίηση» των ατάκτων. Ο Στρατηγός Gerard θεωρείται πατέρας του «Τυπικού Τάγματος», που επέβαλλε τη συνεκπαίδευση τακτικών και ατάκτων στρατιωτών ως μέσο για τη στρατιωτική κατάρτισή τους. Και το σχέδιο αυτό σταδιακά ναυάγησε.⁸⁵

Εκτός των ανωτέρω, ένας άλλος Γάλλος αξιωματικός με σημαντικό έργο ο οποίος δεν είναι πολύ γνωστός, ήταν ο Στρατηγός Dentzel ο οποίος έδρασε στη Ρούμελη (στη Στρατιά της Δυτικής Ελλάδας) αρχικά μαζί τον Άγγλο Στρατάρχη Church και στη συνέχεια αντικαθιστώντας τον, έχοντας υπό τις διαταγές του και άλλους Γάλλους αξιωματικούς. Ο Dentzel στην προσπάθειά του να καταπολεμήσει τις οικονομικές απάτες στον Στρατό, εισηγήθηκε στον Κυβερνήτη μια σειρά από προτάσεις, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγονται και η ανάγκη για την έκδοση ταυτότητας και ατομικού μπτρώου για τους Στρατιωτικούς, πρόταση που εφαρμόστηκε.⁸⁶ Ο Αξιωματικός αυτός πέθανε στη Βόνιτσα από λοιμώδη ασθένεια το 1829.

83 ΚΑΣΤΑΝΗΣ Ανδρέας, *Η Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της 1828-1834*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 99.

84 Για τα ονόματα των «Ακολούθων» (Attachés) και τα μαθήματα που διδάσκονταν οι εκπαιδευόμενοι, βλ. στο ίδιο, σελ. 63-68.

85 Για το «Τυπικόν Τάγμα» και την ιστορία του, βλ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Απόστολος, *Τα Ελληνικά Στρατεύματα του 1821*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βάνιας, 1991, σελ. 273-279.

86 Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Στέφανου, «Η οργάνωση του στρατού της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας επί Καποδίστρια», Ανάπτυξον από τα Ελληνικά, τόμος 18ος, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1964, σελ. 154-157 για τον Dentzel, τη δράση του και την αλληλογραφία του με τον Καποδίστρια.

Επιστολή του Κυβερνήτη Καποδίστρια σχετικά με την επιθεώρηση του στρατεύματος από τον Γάλλο Στρατηγό Gerard (ΓΑΚ, Γραμματεία Στρατιωτικών, Φακ. 120).

Τέλος, ακόμα ένας άλλος Γάλλος αξιωματικός της ίδιας περιόδου, ο Auguste-Hilarion Touret, έπειτα υπασπιστής του Βασιλιά Όθωνα και φρούραρχος Αθηνών, θα εργαστεί για τη δημιουργία του πυροσβεστικού σώματος στην Αθήνα, το 1850, με βάση γαλλικούς κανονισμούς. Και εκείνος θα αφήσει την τελευταία του πνοή στην Αθήνα και μάλιστα στον Πειραιά, εν πλω από τη συγκίνησή του κατά την επιστροφή του από τη Γαλλία ύστερα από ταξίδι που πραγματοποίησε για λόγους υγείας.⁸⁷ Ο Αντισυνταγματάρχης Hilarion Touret είναι γνωστός για τη λίστα των Φιλελλήνων που συνέταξε και η οποία περιέχει τα ονόματα 276 ανδρών που πέθαναν για την Ελλάδα. Μέσα σε αυτά τα ονόματα βρίσκουμε 61 Γάλλους.⁸⁸ Με μέριμνα του ιδίου κατασκευάστηκε το 1841 στην καθολική εκκλησία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα στο Ναύπλιο, μνημείο το οποίο φέρει τα ονόματα των Φιλελλήνων που πέθα-

87 Ίδιες πληροφορίες στο ANNINOY Μπάμπη, «Οι Φιλέλληνες του 1821», ο.π., σελ. 154-155 και «Αι Αθήναι κατά το 1850», ο.π., σελ. 331. Επίσης βλ. Δρ. ΡΟΥΣΣΟΥ-ΜΗΛΙΔΩΝΗ Ν. Μάρκου, Επιτρόπου Καθολικής Εκκλησίας Ναυπλίου, «Auguste Hilarion Touret 1797-1858», σε *Ναυπλιακά Ανάλεκτα, VII*, Έκδοση Δήμου Ναυπλιέων, Δεκέμβριος 2009, σελ. 233-235.

88 ΤΡΑΪΜΠΕΡ Ερρίκου, ο.π., σελ. 137.

ναν εξαιτίας του πολέμου ή λόγω αρρώστιας, την εθνικότητά τους, τον τόπο και την ημερομηνία θανάτου τους.⁸⁹ Ο Μπάμπης Άννινος, στο έργο του «οι Φιλέλληνες του 1821», μεταφέρει τη λίστα του Touret.⁹⁰ Ο Ελβετός αξιωματικός Henri Fornèsy το 1860, συμπλήρωσε τη λίστα αυτή και τη δημοσίευσε στο έργο του *Το μνημείο των Φιλελλήνων (Le Monument des Philhellènes)*. Το έργο αυτό περιέχει μια λίστα με τα ονόματα 286 Φιλελλήνων που πέθαναν στην Ελλάδα, από το 1821 ως το 1860, καθώς και μια δεύτερη λίστα η οποία περιέχει τα ονόματα 121 Φιλελλήνων που ήρθαν στην Ελλάδα αλλά αναχώρησαν πριν το 1860, και τέλος μια τρίτη, η οποία περιέχει τα ονόματα των Φιλελλήνων που ήρθαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πολέμου και παρέμειναν σε αυτή ακόμα και μετά το 1860. Η λίστα αυτή δεν περιέχει παρά μονάχα 16 ονόματα.⁹¹ Και οι τρεις αυτές λίστες, οι οποίες περιέχουν ένα σύνολο 423 ονομάτων, δημοσιεύθηκαν στα ελληνικά, στον πρώτο τόμο της εφημερίδας *ΕΒΔΟΜΑΣ* που κυκλοφορούσε στην Αθήνα μέχρι το 1891.⁹² Πέραν των ανωτέρω, ο Στρατηγός Μακρυγιάννης είναι επίσης γνωστό ότι

Auguste Hilarion Touret.

συνέταξε μια λίστα η οποία περιέχει τα ονόματα 390 Φιλελλήνων.⁹³

Μετά την άνοδο του βασιλιά Λουδοβίκου Φίλιππου στον θρόνο της Γαλλίας το 1830, σταμάτησε η βοήθεια που μέχρι τότε απέστελλε η Γαλλική Κυβέρνηση και άλλαξε άρδην η στάση των Γάλλων αξιωματικών, οι οποίοι άρχισαν να διατυπώνουν κατηγορίες κατά του Κυβερνήτη. Θα ακολουθήσει η δολοφονία του Κυβερνήτη, η αποχώρηση των περισσότερων Γάλλων και η εμπλοκή ορισμένων από αυτών στη διαδικασία διαλεύκανσης της δολοφονίας.⁹⁴ Την αρχηγία του Τακτικού Σώματος θα αναλάβει τότε προσωρινά ο «παλαιός Φιλέλληνας» François Gaillard, μέχρι την άφιξη του Όθωνα και εν μέσω ταραχώδους κλίματος.

Είναι σαφές ότι οι Γάλλοι Φιλέλληνες που έδρασαν στον πρώτο Ελληνικό Στρατό δεν εξαντλούνται σε αυτούς που παρουσιάστηκαν πα-

89 Βλ. επ' αυτού: Δρ. Μάρκος Ν. ΡΟΥΣΣΟΣ-ΜΗΛΙΔΩΝΗΣ, «Το μνημείο των Φιλελλήνων στο Ναύπλιο», περιοδικό *Σύγχρονα Βήματα*, τεύχος 68, Αθήνα, 1991, σελ. 224-254.

90 ANNINOY Μπάμπη, «Οι Φιλέλληνες του 1821», ο.π., σελ. 131-250 (κατάλογος σελ. 245-250). Σε αυτό το έργο ο Μπάμπης Άννινος μεταγράφει –στα ελληνικά– μεγάλο μέρος των πληροφοριών που αφορούν τους Φιλέλληνες όπως αυτές αναφέρονται στο χειρόγραφο του Henri Fornèsy, το οποίο είχε αναμφίβολα λεπτομερώς μελετήσει.

91 Οι κατάλογοι αυτοί καθώς και «πληροφορίες για την ταφή και τα εγκαίνια του Μνημείου του Φιλελλήνων που πραγματοποιήθηκε στην καθολική εκκλησία του Ναυπλίου στις 4/16 Ιουλίου 1842, προς τιμήν των Φιλελλήνων που πέθαναν για την Ανεξαρτησία της Ελλάδας» βρίσκονται ενωμένοι σε ένα τόμο και αποτελούν τα μέρη του έργου του FORNÈSY Henri, *Le monument des philhellènes*, 1860, έργο χειρόγραφο που βρίσκεται στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης με ταξιδιωτικό αριθμό 1697. Ένα άλλο χειρόγραφο του Fornèsy, το οποίο όμως δεν είναι ευρέως γνωστό είναι: *l'Histoire du corps régulier de la Grèce depuis sa première organisation en 1821 jusque 1831* (δηλ. η *Ιστορία του τακτικού σώματος της Ελλάδας από την οργάνωσή του το 1821 μέχρι το 1831*) που αποτελεί στην ουσία μετάφραση του ομότιτλου έργου του Χρήστου Βυζαντίου. Αποτελείται από 210 σελίδες και εκτίθεται στο ίδιο τμήμα της Βιβλιοθήκης, με αριθμό 1736.

92 «Οι Φιλέλληνες», Εφημερίδα *ΕΒΔΟΜΑΣ*, εκδομένη «κατά Κυριακήν», Έτος Α' (1884), Τόμος Α' αρ. 1, κ.η.μ., ως και αρ. 27, 2 Σεπτεμβρίου 1884.

93 Για τον κατάλογο, βλ. Στρατηγού ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ, *Απομνημονεύματα*, Τόμος Β', Αθήνα, εκδ. Βεργίνα, κ.η.μ., σελ. 554. Ο κατάλογος φέρει τον τίτλο «Η Ελλάς ευγνωμονούσα γράφει εις την πλάκα της Αθνασίας τα ονόματα των αγωνισθέντων υπέρ της Ελευθερίας της Φιλελλήνων».

94 ΑΣΠΡΕΑ Γεωργίου, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1821-1912)*, Αθήνα, εκδ. Χρήσιμα βιβλία, 1930, σελ. 102.

ραπάνω. Τα ονόματά τους είναι πολλά για να χωρέσουν σε ένα μικρό άρθρο. Το έργο τους και η δράση τους σε αυτή τη δύσκολη δεκαετία από το 1821 ως το 1831 χωρά περισσότερη ανάλυση και σχολιασμό. Η συμβολή τους όμως στην οργάνωση του Τακτικού Στρατού είχε σημαντικές συνέπειες στην ελληνική στρατιωτική παράδοση. Μέσω της δράσης των γαλλικών Φιλελληνικών Εταιρειών κατά την περίοδο 1824-1828, αλλά κυρίως μέσω της κατάταξης Γάλλων αξιωματικών στον Ελληνικό Στρατό κατά την καποδιστριακή περίοδο, ο μικρός Ελληνικός Τακτικός Στρατός θα διαποτιστεί από το γαλλικό στρατιωτικό πνεύμα και θα οργανωθεί «κατά γαλλικό τρόπο». Από τη μια πλευρά ο Συνταγματάρχης Φαβιέρος κι από την άλλη οι αξιωματικοί του Εκστρατευτικού Σώματος του Μωριά, όλοι τους, οδηγούμενοι άλλοτε από προσωπικές φιλοδοξίες και άλλοτε ενεργώντας ως εκτελεστικά όργανα της κυβέρνησής τους, θα εμπλακούν ασυνείδητα ή εκούσια στην προσπάθεια της χώρας τους να αυξήσει την επιρροή που ασκούσε στο μικρό ελληνικό κράτος και θα αφήσουν το αποτύπωμά τους στην οργάνωση του Στρατού στους βασικούς τομείς: στρατιωτική νομοθεσία, κανονισμοί εκπαίδευσεως, τρόπος προαγωγής, στολές, στρατιωτικός εξοπλισμός, ακόμα και αυτή η Στρατιωτική Σχολή, θα φέρουν

γαλλικά χαρακτηριστικά. Κατά συνέπεια, το ελληνικό έθνος θα δεχθεί στα πρώτα του βήματα τη γαλλική επιρροή, μαζί και ο Στρατός κατά τα αρχικά στάδια της οργάνωσής του.

Η προσπάθεια αυτή εξυπηρετούσε βέβαια τα συμφέροντα της γαλλικής διπλωματίας, της οποίας το ενδιαφέρον για την Ελλάδα και ειδικότερα για τον Μωριά είχε από καιρό εκδηλωθεί. Έτσι, η Γαλλία θα ακολουθήσει για την Ελλάδα τακτική παρόμοια με εκείνη που είχε ακολουθήσει στην περίπτωση της Αιγύπτου και επιπλέον θα υποδείξει και Γάλλο υποψήφιο μονάρχη για τον ελληνικό θρόνο. Στο τέλος, όμως, το σχέδιο αυτό θα αποτύχει. Μονάχα η γαλλική στρατιωτική παράδοση θα παραμείνει ζωντανή στους κόλπους του Ελληνικού Στρατού, που έκτοτε θα αναδιοργανωθεί πολλές φορές. Μέσα στα επόμενα χρόνια, οι τακτικές γαλλικές στρατιωτικές αποστολές που θα ακολουθήσουν θα διατηρήσουν ζωντανή τη γαλλική επιρροή στην οργάνωση του Στρατεύματος, καλλιεργώντας σε απόλυτο βαθμό το δόγμα «Ελλάς-Γαλλία, συμμαχία».⁹⁵

95 Σύνθημα που κυριάρχησε στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδος-Γαλλίας μετά το 1974 και επανέλαβε ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Νικολά Σαρκοζί μιλώντας στην Ελληνική Βουλή τον Ιούνιο του 2008 (βλ. <http://www.amb-grece.fr>).